

Міністерство освіти і науки України
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка

ЗБІРНИК СТАТЕЙ

IV Всеукраїнської науково-практичної
інтернет-конференції

«АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАКТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ»

м. Глухів, 9-10 листопада 2017 року

Міністерство освіти і науки України
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка

Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Національний університет «Львівська політехніка»
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького
Міжрегіональна Академія управління персоналом
Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки
Глухівський міський відділ освіти
Відділ освіти Глухівської районної державної адміністрації

ЗБІРНИК СТАТЕЙ
IV Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції
«АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАКТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ»
Глухів (9-10 листопада 2017 року)

м. Суми – 2017
ТОВ «Видавничий дім «Ельдорадо»

УДК 159.9
ББК 88.4
А 43

Рекомендовано до друку кафедрою психології (протокол № 2 від 18.10.2017 р.) та радою факультету педагогіки і психології Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка (протокол № 3 від 07.11.2017 року)

Редакційна колегія:

І. М. Біла – доктор психологічних наук, професор, вчений секретар Відділення психології, вікової фізіології та дефектології Президії Національної академії педагогічних наук України

Я. О. Гошовський – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри педагогічної та вікової психології Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки;

Н. М. Ільїна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка;

С. Б. Кузікова – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка;

В. М. Поліщук – доктор психологічних наук, заслужений працівник освіти, професор кафедри теоретичної та практичної психології Інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка»;

В. М. Чернобровкін – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології Національного університету «Кієво-Могилянська академія».

Відповідальні за випуск:

Т. М. Євменова – кандидат психологічних наук, старший викладач кафедри психології Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка;

Ю. В. Рябко – асистент кафедри психології, практичний психолог Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка.

A43 Актуальні проблеми практичної психології : збірник статей IV Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (Глухів, 9-10 листопада 2017 року) / Міністерство освіти і науки України, ГНПУ ім. О. Довженка [та ін.]; [ред. кол. : І. М. Біла, Я. О. Гошовський, Н. М. Ільїна, С. Б. Кузікова, В. М. Поліщук, В. М. Чернобровкін] ; відп. ред. Н. М. Ільїна. – Суми : ТОВ «Видавничий дім «Ельдорадо», 2017. – 280 с.

У збірнику опубліковані статті IV Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Актуальні проблеми практичної психології», яка відбулася на кафедрі психології Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка 9-10.11.2017 року.

Публікації, як правило, подаються в авторській редакції.

Відповідальність за достовірність поданої інформації покладається на авторів.

УДК 159.9
ББК 88.4

ЗМІСТ

Частина I.

ПСИХОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМАТИКА НАУКОВОГО ДОРОБКУ ПРАЦІВНИКІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ, ПРАКТИЧНИХ ПСИХОЛОГІВ, СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ (ОДНООСІБНІ НАУКОВІ ПРАЦІ ТА У СПІВАВТОРСТВІ)

Абасалієва О.М. Особливості несвідомого сприйняття етнічної ідентичності.....	7
Біла І.М. Передумови розвитку здібностей дитини	10
Гамбаль І.С. Психологічні прояви кризи трьох років.....	15
Донець С.І. Індивідуально-психологічні чинники духовного розвитку особистості	19
Євменова Т.М. Професійна самореалізація. Місце і роль мотивації в професійній самореалізації жінок	24
Євменова Т.М., Скородько В.Г. Гендерні особливості адаптації першокласників до навчання в школі.....	28
Журавель А. В. Основні концепції інтерв'язійної роботи у різних психотерапевтичних школах	32
Журавель А. В., Бикова В. М. Вплив сюжетно-рольової гри на формування самооцінки дітей дошкільного віку	37
Зінченко В.П., Шерстюк Н.О. Емпіричне дослідження професійних інтересів старшокласників, які перебувають у складній життєвій ситуації	43
Зінченко О.В. Теоретичні аспекти феномену підліткових самогубств спричинених мережевим впливом	47
Льїна Н.М. Духовна обдарованість: запрошення до дискусії	52
Льїна Н.М., Лебедєва Ю.С. Емпіричне дослідження гендерних відмінностей емоційних проявів у студентському віці	56
Кабиш М. Ю. Психолінгвістичний підхід до вивчення звука	60
Каткова Т.А. Умови та чинники збереження психологічного здоров'я майбутніх педагогів	62
Крейдун Н.П., Невоснна О.А., Поліванова О.Є., Яворовська Л.М. Взаємодія у діаді «викладач-студент» як чинник успішного вирішення кризових ситуацій у студентському віці	66
Литвин А. В. Професійна готовність фахівців цивільного захисту	69
Маланьїна Т.М. Суб'єктивне благополуччя та якість життя студентської молоді	74
Мисник С.О. Переживання вікової кризи підлітками із «деприваційним синдромом»	77

Михайлова Н.О., Басараб Н.В. Проблематика особистісної кризи в психологічній науці	81
Михальчук Ю.О. Розвиток професійного «Я»: теоретико-практичний аспект вивчення	85
Міщик Л.І., Смик А.С. Емпіричне дослідження мотивації користування інтернетом у студентську віці	88
Мудрик Н.В., Яремко Р.Я. Емоційно-вольові стани особистості курсантів вищих навчальних закладів Державної служби України з надзвичайних ситуацій	93
Носова І.С. Поняття внутрішньоособистісного конфлікту в психологічній науці	97
Паркулаб О.Г. Психологічний аналіз екзистенційної ситуації сучасної людини	102
Поліщук В.М. Психолого-педагогічний досвід і професійне педагогічне повсякдення	106
Поліщук С.А. Вплив суб'єктивного сприйняття часу на переживання особистістю стресової ситуації	111
Прокоф'єва О.О., Зайцева Ю.М. Вікові особливості становлення громадянської ідентичності	115
Прокоф'єва О.О., Прокоф'єва О.А. Сепарація від батьків як запит у психодраматичній групі	118
Рашковська І.В. Роль учителя у створенні позитивного психологічного клімату в шкільному колективі	123
Руденко Л. А. Формування соціально орієнтованої особистості: комунікативний аспект проблеми	126
Рябко Ю. В. Психологічний супровід професійної підготовки студентів-психологів засобами кіно тренінгу	131
Сокол А.О. Особливості формування пізнавальних процесів у дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення	136
Співак Л. М. Психолого-педагогічні умови розвитку національної самосвідомості в студентської молоді	140
Стороженко Ю.О. Психологічна модель формування «вольової» особистості (на прикладі дітей молодшого шкільного віку)	143
Тарасова Т.Б. Особливості методики психологічної освіти батьків	147
Толков О.С. Психологічний супровід працівників вищої школи в умовах змін	152
Цінько С.В. Дія механізму вірогідного прогнозування у процесі сприймання усного мовлення	156

своєму розвитку низку фаз. Її пробудження відбувається у дитячому віці під впливом сімейного середовища, друзів, знайомих, однолітків. Пізніше в цей процес включаються інші осередки соціалізації – дошкільні заклади, школа, позашкільні установи, вищі навчальні заклади тощо. Під впливом зазначених змін, новим змістом наповнюється Я-образ особистості, в якому все більшої ваги набувають громадянські складові.

Література

1. Гаджиев К. С. Концепция гражданского общества: идейные истоки и основные вехи формирования / К.С. Гаджиев // Вопросы философии. – 2010. – № 3. – С. 38–50.
2. Енциклопедія сучасної України. – Том.6. – Київ: НАН України, 2006. – 711 с.
3. Соціально-психологічний вимір демократичних перетворень в Україні / за ред. С.Д. Максименка, В.Т. Циби, Ю.Ж. Шайгородського. – К. : Український центр політичного менеджменту, 2003. – 512 с.
4. Стасюк Г. Особливості формування етнокультурної та громадянської ідентичності в освітньому середовищі [Електронний ресурс] / Г. Стасюк // Проблеми гуманітарних наук. Психологія. – 2015. – Вип. 37. – С. 237–246.
5. Татаренко Т. Регіональна ідентичність у політичному просторі України [Електронний ресурс] / Т. Татаренко // Політичний менеджмент. – 2009. – № 4. – С. 51–60.

Прокоф'єва О.О., Прокоф'єва О.А.

УДК 159.922.8-042.55:615.851

СЕПАРАЦІЯ ВІД БАТЬКІВ ЯК ЗАПИТ У ПСИХОДРАМАТИЧНІЙ ГРУПІ

У статті розглядається проблема сепарації від батьків, її етапи і види, обговорюється поняття психодрами, центрованої на протагоністі, наводиться приклад роботи з сепарацією від батьків у психодраматичній групі.

Ключові слова: сепарація, психодрама, взаємини з батьками.

Близько третини всіх клієнтських запитів стосується взаємин із батьками. Відділення від батьків – це не просто процес фізичного переїзду і набуття економічної незалежності. Відокремитися від батьків – це означає стати емоційно незалежним, припинити доводити власну точку зору, отримувати задоволення від невиконання вимог батьків, ображатися на батьків, не боятися їх оцінки, чекати чи вимагати допомоги і приймати її як належне. Проте відокремлення від батьків

також означає не уникати їх, не ігнорувати, не опікати, не втручатися в їхнє життя, не вирішувати їхні проблеми, не відкладати через них мрії і плани і не бачити в них причину своїх невдач у житті. М. Ярхауз зазначає, що «відокремлення від батьків чи партнера – це здатність індивіда здійснювати автономно прями (не маніпулятивні) самостійні вибори, залишаючись в емоційному зв'язку із системою значущих взаємин» [1].

Сепарація в психології – це відокремлення дитини від матері (від батьків, від своєї сім'ї). Результатом сепарації від батьків є вміння без сторонньої допомоги керувати й розпоряджатися власним життям, уміння самостійно приймати рішення відповідати за їх наслідки [2].

Психологи виокремлюють чотири етапи сепарації від батьків. Перший етап минає у віці одного року, коли дитина вже здатна робити свої перші самостійні кроки і рухи. Другий етап відбувається водночас із кризою трьох років і характеризується тим, що дитина починає усвідомлювати себе як особистість, їй стає цікаво, на що вона здатна самостійно без матері. Третій етап характерний для підліткового віку, коли відбувається самоідентифікація, дитина намагається орієнтуватися більшою мірою на позицію своїх однолітків, що спричинює знецінення батьків, бо дитина починає помічати те, на що раніше не звертала увагу, що і призводить до конфліктів. Четвертий етап припадає на 17-19 років, у період вступу дитини в доросле самостійне життя. Сепарація відбулася, коли дитина психологічно відокремлюється від власної сім'ї, починає спиратися на власні уявлення і розпоряджатися облаштуванням свого життя.

I. Хофман виокремлює чотири види сепарації. Емоційна сепарація – коли дитина чи доросла людина здатна зробити вибір у життєвих ситуаціях, незалежно від того, чи схвалить цей вибір батьки. Ціннісна сепарація – людина здатна мати свою особисту думку і може сприймати світ не так, як його сприймають батьки. Якщо ціннісна сепарація відбулася, то людина має право озвучувати в присутності батьків власні уявлення про правильний спосіб життя, погляди на життя, а також діяти відповідно до цих уявлень, навіть якщо батьки мають іншу систему цінностей. Функціональне відділення – здатність людини самостійно подбати про себе (задовольнити свої фізіологічні потреби в їжі, одязі тощо) незалежно від допомоги батьків. Конфліктна сепарація – особистість має сили конфліктувати з батьками і не перейматися від почуття провини [4].

Проте сепарація може не відбуватися через психологічні особливості батьків: конфлюенція (психологічне злиття з дитиною), тривожність, власна нереалізованість, невпевненість у собі, страх втратити контроль, страх розчарування.

Психодрама – це метод психотерапії, в якому клієнти продовжують і завершують свої дії за допомогою театралізації, рольової гри, драматичного

самовираження. Центрована на протагоністі психодрама концентрується на клієнті, який за допомогою ведучого і учасників групи зображує в психодраматичній грі реальну або уявлювану ситуацію з власного життя. Психодраматична гра має важливе діагностичне значення і є по суті розкриваючою психотерапією, тому що у вільній психодраматичній дії події, які витіснені, дуже швидко досягають рівня переживань та усвідомлення. Пов'язаний із цим катарсис, сприяє емоційному розкриттю й оживленню життєвих ситуацій, які викликають невротичну реакцію і заважають повноцінному життю, наприклад, проходженню процесу сепарації.

Психодраматична дія у запиті на тему «Сепарація від батьків» буде спрямована на відновлення меж особистості клієнта, на знаходження ресурсу і на психологічне зростання в певному віці (легалізація права піти і повернутися (криза 2-3 років), права мати власні переконання (підліткова криза) тощо).

Прикладом роботи із сепарацією у психодрамі може бути гра Олени (25 років, живе з батьками, 7 років зустрічається з хлопцем Олександром).

На психодраматичній сесії серед інших була запропонована тема Олени: відхід від сім'ї. Тема протагоніста з'явилася як результат розмови з батьками на тему: «Олександр (хлопець Олени) запропонував мені жити разом, поки не укладаючи шлюб», яка відбулася напередодні. Батьки категорично проти цього і вважають, що потрібно відразу укладати шлюб. Олександр же заявляє, що для нього штамп в паспорті не головне, важливіше стосунки. Протагоніст поставила хлопця перед фактом, що проти волі батьків не піде, проте й залишати стосунки на нинішньому рівні не хоче. Тема протагоніста вже заявлялася в груповій роботі напередодні: «Чому я не починаю жити самостійно», але емоційного заряду набула тільки після реакції тренера на слова протагоніста: «Я боюся, що, пішовши з сім'ї, зроблю батькам боляче», які звучали так: «А йому (Олександру) не боляче?».

Фаза гри (протагоніст – Олена). У променаді вимальовується наступна проблема: протагоніст придумує безліч причин, щоб не жити з Олександром окремо, тому що не хоче засмучувати батьків фактом громадянського шлюбу. Протагоніст хоче, щоб хтось вирішив за неї, як їй бути і що робити, щоб не образити ні батьків, ні Олександра. Протагоніст відчуває себе некомфортно в нинішньому стані.

Перша сцена. Ведучий пропонує побудувати зону комфорту, в якій протагоніст була до цієї ситуації. Зоною комфорту є велика кімната в будинку батьків. Учасники групи грають ролі допоміжних Я протагоніста: тато – на дивані, мама – біля комп'ютера, протагоніст – біля тата на дивані. Вибір членів групи на ролі обумовлений внутрішніми почуттями протагоніста: один із учасників групи зовні схожий на тата і має чудове почуття гумору, яскраво вираженими

чоловічими якостями, в іншої учасниці групи – глибокий погляд і здатність аналізувати, як у мами. У першій сцені за допомогою техніки «обмін ролями» відбувається розмова з батьками про потреби протагоніста: жити окремо, створити свою сім'ю тощо.

Друга сцена вибудовується на прохання ведучого, визначити, де знаходиться майбутня зона комфорту протагоніста. Олена влаштовує її на іншому кінці кімнати, де і з'являється Олександр (роль допоміжного Я грає учасник групи, вибір якого на роль обумовлений віком, серйозністю, зовнішнім спокоєм). Примітно, що протагоніст, описуючи Олександра за допомогою техніки «внутрішній голос», спочатку повідомляє: «Я знаю, чого я хочу». Важливо, що саме такого чоловіка, який знає, чого хоче і досягає цього, протагоніст завжди хотіла бачити своїм партнером. Ця фраза характерна і для опису тата. Швидше за все, вибір протагоністом Олександра за чоловіка, підсвідомо спирався на образ батька. З Олександром протагоніст відчуває себе по-справжньому, їй добре, комфортно і затишно. Але Олександр у грі поки не впевнений, що протагоніст «... не забуде про нього, як колись». Це тривожить протагоніста, саме тому вона хоче, щоб Олександр допоміг подолати їй шлях відокремлення від батьків, взявши частину відповідальності на себе.

Третя сцена – розмова з батьками з приводу рішення протагоніста жити окремо. У розмові з мамою Олена не може дивитися їй прямо в очі, напевно, тому що в протагоніста з нею сильний емоційний зв'язок, і протагоністу не хочеться її образити неправильним поглядом. Важливо, що постать протагоніста при розмові з матір'ю відображає смуток і боязкість. Після техніки «дзеркало» за допомогою альтер-его, протагоніст стала шукати нові постаті. Наступним кроком ведучий визначив демонстрацію місця розташування протагоніста між батьками після розмови і Олександром, між попередньою і новою зоною комфорту (техніка «соціограма»). Протагоніст вибрала місце десь посередині, що вже є певним результатом відокремлення від сім'ї. Із гри протагоніст для себе зробила висновок: «Розмовляючи з батьками, необхідно більш упевнено висловлювати свої бажання, не поводитися як дитина, що завинила. Це дасть батькам відчуті рішучість і серйозність моїх намірів. У спілкуванні з Олександром не варто вимагати вирішити мої проблеми, адже це не його батьки, впливу на них він не має, рішення я повинна відстояти самостійно».

Заклучна фаза. Під час шерінгу на протагоніста найбільше вплинули враження переживання з ролей, тому що в ролях учасники групи часто відчувають те, що протагоніст не може або не хоче усвідомлювати. Учасник групи в ролі Олександра відчув, що «не хоче, не розуміє, чому повинен проходити половину шляху протагоніста в сепарації від батьків. Можу пройти свою половину в наших стосунках, а не в твоїх з батьками». Протагоніст із цим погодилась, відчула, що

слід самій пройти шлях відокремлення від батьків, а потім разом з Олександром стати на спільний шлях. Учасниця групи в ролі мами не відчувала, що вона не відпускає протагоніста, а просто переживала за дитину. Висновок протагоніста з цього приводу: «Мені слід бути більш упевненою в своїх рішеннях, щоб не викликати тривоги мами. Те, що вона не відпускає мене, може бути надуманою проблемою». Учасник групи в ролі тата, знав, що коли протагоніст прийме рішення, то і він його прийме. Протагоніст підтвердила, що напевно вона ще не до кінця прийняла рішення будувати свою сім'ю: «Отже, мені потрібно перед розмовою з батьками чітко обміркувати і прийняти рішення, і вони його, швидше за все, схвалять, якщо побачать мою впевненість».

Отже, після психодрама-терапії сепарація у клієнта має виглядати таким чином:

1. Клієнт бачить реальних батьків, а не ідеальні або знецінені фігури. Знає, в чому може отримати від них підтримку, а в чому – не може.

2. Здатний сам бути для себе «матір'ю» (подбати про себе) і «батьком» (іти до досягнень, структурувати час, скласти і виконувати плани).

3. Здатний витримати фрустрації (розчарування, невідповідність) своїх уявлень про світ і коригувати їх самостійно. Усвідомлювати, що деякі стосунки вже не відбудуться, деякі можливості втрачені.

4. Клієнт здатний витримувати зближення й віддалення у стосунках, не стрімко входить у стосунки, а зближується поступово, здатний придивитися на початку спілкування і цінувати отримане, відкидати непотрібне наприкінці спілкування або завершення стосунків.

У результаті сепарації від батьківських фігур клієнт має відчувати себе окремою людиною, дбати про задоволення своїх потреб, брати на себе відповідальність і не перекладати її на партнера, батька, інших людей.

Література

1. Луговский В. А. Теоретические подходы к анализу проблемы сепарации в отечественной и зарубежной психологии / В. А. Луговский, Т. В. Петренко, Л. В. Сысоева // Научный журнал КубГАУ. – 2016. – № 119 (05). – С. 39–53.

2. Харламенкова Н. Е. Психологическая сепарация. Подходы, проблемы, механизмы / Н. Е. Харламенкова, Е. В. Кумыкова, А. К. Рубченко. – М. : Ин-т психологии РАН, 2015. – 367 с.

3. Шутценбергер А. А. Синдром предков. Трансгенерационные связи, семейные тайны, передача травм и практическое использование геносоциогаммы / А. А. Шутценбергер. – М. : Ин-т психотерапии, 2001. – 238 с.

4. Psychological separation of late adolescents from their parents / J. A. Hoffman // Journal of Counseling Psychology. – 1984. – № 31. – P.170–178.